

LUBOŠ TARABA

Krve po kolena

SOLFERINO 1859
– ZLOM VE VÁLKÁCH
O SJEDNOCENÍ ITÁLIE

EPOCHA

POLOZAPOMENUTÉ
EDICE
**Polozapomenuté
války**
VÁLKY

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita v Liberci)

PhDr. Karel Richter, CSc. (Klub autorů literatury faktu)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

doc. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D. (FF ZČU, Katedra historických věd)

POLOZAPOMENUTĚ
VÁLKY

EDICE

LUBOŠ TARABA

Krve po kolena

SOLFERINO 1859
– ZLOM VE VÁLKÁCH
O SJEDNOCENÍ ITÁLIE

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Luboš Taraba, 2011, 2020

Cover © Karel Kárász, 2011, 2020

Drawings © Martin Ďásek, 2020

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2011, 2020

ISBN 978-80-7557-205-9 (print)

ISBN 978-80-7557-843-3 (ePub)

ISBN 978-80-7557-844-0 (mobi)

ISBN 978-80-7557-845-7 (pdf)

OBSAH

Pro čest a národ	9
Válka bude	21
Kostky jsou vrženy.....	57
Závod s časem	67
Ostré ohledání	84
Jominiho varianta	94
Ticino	107
Rudá jako Magenta	120
Melegnano	158
A zase ústup	170
Krutý den	186
Villafranca	263
Účtování	281
Ordre de bataille – 4. červen 1859	291
Ordre de bataille – 24. červen 1859	301
Chronologie	312
Výběr z použité literatury.....	316

*Byla bitva, byla, tam u Solferina, teklo tam
krve moc, krve po kolena. Krve po kolena
a na fůry masa, vždyť se tam sekala osmnáctá
chasa...*

Lidová píseň z Boleslavska

PRO ČEST A NÁROD

Ideály francouzské revoluce silně ovlivnily celé devatenácté století. Starý kontinent monarchií se transformoval do éry národních států. Zatímco pro Brity či Francouze, kteří je už měli, to bylo něco naprosto přirozeného, pro „Němce“, „Italy“ nebo Čechy či Maďary „národní obrození“ teprve pozvolna začínalo. A třebaže milovník starých časů, rakouský kancléř Metternich, dělal vše proto, aby tomu zabránil, musel chtět nechtět vzít pozvolna na vědomí, že změny se zastavit nedají a že ani Svatá aliance, uhnětená z nejkonzervativnějších evropských mocností, není samospasitelná.

Citelně se to projevovalo právě v „Itálii“, kterou si Metternich zvykl nazývat pouhým zeměpisným „označením“. Konglomerát sedmi států pokrývajících kdysi centrum římského impéria opravdu nemohl být různorodější – od bourbonského království Obojí Sicílie na jihu, přes papežské miniimpérium ve středu poloostrova, k sardinskému království na severozápadě, Modeně, Parmě a Toskánsku opírajícími se o rakouské Lombardsko-benátské království na severu. A přitom existovalo něco, co všechny tyto státy spojovalo – pocit „být Italem“. A právě to vedlo k tomu, že se „Itálie“, kde se vídeňští Habsburkové uchytili po válkách o španělské dědictví, stávala stále více jejich noční můrou. „Jednou přijde den, kdy se malé státečky, které tvoří Itálii, mezi sebou spojí. [...] Není žádných pochyb, že Italové jednou učiní Řím sídlem vlády,“ prorokoval už císař Napoleon. Věděl dobře, o čem píše, vždyť tajné organizace *carbonari* (uhlíři), vznikající po vzoru francouzských zednářských lóží, o jednotné Itálii nejen romanticky snily, ale i na jejím zrodu pracovaly. *Il Risorgimento*, jak nazval začátkem 19. století básník Vittorio hrabě Alfieri rodící se hnutí za italskou duchovní obrodu, získávalo stále více reálnou náplň.

Po několika pokusech o povstání, které dynastie vládoucí v Itálii potlačily s pomocí rakouských bodáků, karbonáři pochopili, že nejprve bude nutné dostat Rakušany z „Itálie“ a až poté sjednocovat. Bez vojáků c. a k. monarchie budou jednotlivé státy pevné jako domečky z karet. Výjimku tvořilo sardinské království. Jeho savojsští vládcí byli nejen jedinými „Italy“ na trůnu na Apeninském poloostrově, ale byli také jedinými protivníky Rakouska. Byli tedy svým způsobem předurčeni stát se sjednotiteli. Přesně, jak to karbonáři říkali: „Hranicí [Itálie – pozn. L. T.] budou Alpy, císařem bude sardinský král, papeži zůstane zachována pouze duchovní sféra a všechny ostatní vlády budou z naší země vyhnány.“

Tuto vizi se pokusil poprvé naplnit sardinský král Karel Albert během válečných kampaní v letech 1848–1849. Místo vyhnání Rakušanů ze severní Itálie ale přišla série vojenských debaklů. Karel Albert, který už si dal říkat „král Itálie“, v březnu 1849 abdikoval ve prospěch svého syna. Viktor Emanuel, savojský vévoda, jak zněl jeho dosavadní titul, byl pravým opakem svého otce. Natolik se mu nepodobal, že se někteří z piemontských rojalistů domnívali, že ho vyměnili za skutečného prince, který údajně zemřel na následky popálenin ve věku dvou let.

Budoucímu „Otcí vlasti“ (*Padre della Patria*) či „Králi kavalírovi“ (*Re galantuomo*) bylo v té době osmadvacet let a dva měsíce. V jeho žilách kolovala po matce Marii Terezii, dceři toskánského velkovévody Ferdinanda II., lotrinsko-habsburská krev. Stejnou krevní skupinu měla také jeho tehdejší manželka Marie Adelheida, dcera arcivévody Rainera, bratra rakouského císaře Františka I., s nímž se oženil v roce 1842. V době „první války za nezávislost“ byl otcem pětileté princezny Marie Clotildy a o rok mladšího následníka trůnu Umberta. Vědělo se o něm málo, ale i to málo stačilo. Získal vojenské vzdělání, ale jeho učitelé si o tom mysleli své. „Stále ospalý, dělá toho málo nebo vůbec nic,“ tak ho charakterizoval jeden z nešťastných pedagogů. Princ zbožňující uniformy a obklopený vojáky ožíval jen při zábavách. Jeho největší slabostí byly ženy. O jeho sexuálních eskapádách se tradovaly zvěsti, stejně jako o mezerách v chování a absenci taktu. Snad jedno se mu nedalo vytknout, a to osobní odvaha, kterou potvrzuje zranění z bojů u Goita v roce 1848, kde velel piemontské záložní divizi. O politice tento ambicemi překypující muž věděl málo. Otec ho do poslední chvíle k ničemu nepustil a on se ani příliš nesnažil se něco přiučit.

Hlavní starostí Viktora Emanuela II. bylo udržet na uzdě karbonáře, aby se náhodou nepokusili připravit o korunu i jeho, a zároveň se připravit na novou válku. Našel na to ideálního člověka, čtyřicetiletého hraběte Camilla Bensa di Cavour. Ten se se sice po absolvování královské vojenské akademie a po tříleté službě u ženistů vrhl na správu rodinného majetku, ale také usilovně spřádal plány na sjednocení Itálie. Rakouský vyslanec Heinrich hrabě Bombelles o něm do Vídně referoval jako o „velmi nebezpečném muži“, jenž by měl „být sledován“. I proto se Cavour, který snil o tom „být prvním ministrem prvního italského krále“, objevil na seznamu těch, kterým byl zakázán vstup do rakouského Lombardsko-benátského království. Jak se brzy ukáže, Cavour sehraje v Piemontu roli kancléře Bismarcka v Prusku. Necelý rok po válce s Rakouskem už tento duší liberál a revolucionář „v mezích zákona“ figuroval mezi ministry a zanedlouho na něj čekalo i křeslo předsedy vlády.

Viktor Emanuel II.

Viktor Emanuel II. upřednostňoval vždy a ve všem muže v uniformách. Vyrostl mezi nimi. Cavour, byť bývalý důstojník, do jeho světa nepatřil. Viděl v něm nevypočitatelného a nebezpečného intelektuála využívajícího obratně a bez skrupulí manévrovací prostor daný konstitucí přijatou jeho nebožtíkem otcem. Přes svou omezenost rozhledu si však král uvědomoval, že lidi jako Cavour potřebuje už jen proto, že dokáží kormidlovat vládu tak, aby nenarazila na skaliska v podobě parlamentu. Viktor Emanuel se nijak netajil s názorem, že by se mu více zamlouval státní převrat a vláda vojáků než *statuto*, ona „hloupost, co jsme udělali“, jak se vyjadřoval o ústavě.

Hrabě Cavour se projevil jako schopný ekonom. Jeho hospodářské reformy nesly rychlé ovoce. Vývoz stoupl ze 73 na 236 milionů lir a dovoz ze 130 na 321 milionů. Zatímco v roce 1848 měřila železnice v Piemontu osm kilometrů, o jedenáct let později měla délku 850 kilometrů, což byla téměř polovina tratí na Apeninském poloostrově. Země získala přímé spojení se Švýcarskem, Rakouskem, italskými státy a Francií. Z Turína to do Paříže najednou netrvalo ani dva dny. Přibývaly cesty, kanály a rozšiřovaly se přístavy. Sílil vojenský průmysl stejně jako zahraniční investice, zvláště pařížský Rothschild a britské bankovní domy Baring a Hambro se v Piemontu zhlédly. Cavour dobře věděl, že tak bude mít na své straně jak střídající se toryovské a whigovské vlády Jejího Veličenstva Viktorie, tak francouzského císaře z vůle lidu Napoleona III., kterým se Ludvík Napoleon Bonaparte prohlásil v prosinci 1852, přesně v den výročí bitvy u Slavkova. Nikoli náhodou právě tehdy novopečený francouzský *empereur* řekl piemontskému vyslanci markýzovi de Villamarina: „Přijde čas, kdy se obě [naše – pozn. L. T.] země stanou druhy ve zbrani v boji za vznešenou věc Itálie.“ A takovému jazyku Cavour rozuměl.

Syn Napoleonovy nevlastní dcery Hortensie de Beauharnais a jeho bratra Ludvíka strávil do roku 1848 většinu ze svých osmatřiceti let dlouhého života v emigraci. Po pádu svého strýce žil s matkou, kterou jeho otec opustil, v exilu ve Švýcarsku. Srdce ho však táhlo do Itálie za otcem a starším bratrem Napoleonem Ludvíkem. Romanticky založený Ludvík Napoleon překypující revolučními ideály se ve dvaadvaceti letech vydal společně s svým bratrem do Romagne zmítané protipapežským povstáním. „Jméno, jež neseme, nás zavazuje pomoci nešťastným národům,“

tvrdili, byť „bonapartovský klan“ přežival právě většinou díky podpoře z Vatikánu. Z Itálie se Ludvík Napoleon vrátil sám. Jeho bratr zemřel za záhadných okolností na následky nemoci nebo zranění. Jeho samotného zachránila před rakouskými vojáky a úřady matka Hortensie, která se pro něj do Itálie vypravila. A když rok nato podlehl v červenci 1832 ve Vídni tuberkulóze i jeho jednadvacetiletý bratranec, syn Napoleona I., stal se šéfem rozvětveného klanu on. Po vojenské službě ve Švýcarsku, kde sepsal a vydal své *Rêveries politiques (Politická snění)* se tehdy osmadvacetiletý Ludvík Napoleon pokusil s lehkomyšlností a naivitou, jež by mohlo omluvit snad jen jeho romantické poblouznění, o převrat. Pokus získat na svou stranu dělostřelecký pluk ve Štrasburku a podobně jako kdysi strýc „letět jako orel“ na Paříž, ztroskotal na nezájmu vojáků. Král Ludvík Filip Orléanský ho za to potrestal pouhým vyhoštěním. O šest let později Bonaparte pokus o převrat zopakoval. Tentokrát se vylodil v Boulogne, avšak dopadl stejně. Nyní ho Ludvík Filip už nešanoval. Rozsudek zněl na doživotí. V pevnosti Ham strávil budoucí císař šest let. Nakonec se mu podařilo uprchnout v převlečení za dělníka. Útočiště našel opět ve Velké Británii. Tam ho zastihl pád monarchie ve Francii, nastolení druhé republiky i zvolení poslancem. Poprvé, v červnu 1848, se „této pocty“ ještě vzdal, ale v září téhož roku se objevil mezi svými poslaneckými kolegy v Bourbonnském paláci. Když se o pár týdnů později začalo mluvit o nápadu zakázat všem dědicům rodin vládnoucím donedávna Francii kandidovat v prezidentských volbách, zametl s touto myšlenkou více než originálně. Takový zákaz by mu prý dával větší význam, než skutečně má, sdělil z tribuny Bourbonského paláce.

Přesto se zanedlouho o prezidentský úřad ucházel. Původní hlavní kandidát pravice, generál Cavaignac, jenž si získal srdce stoupenců pořádku likvidací povstání v Paříži v létě 1848, se nedokázal domluvit s katolickými konzervativci, a tak „strana pořádku“ sáhla po Bonapartovi. Jevil se jí jako vhodná a poslušná loutka za odbojného generála, jenž měl navíc na uniformě krev z pařížských ulic. Koncem prosince už byl Ludvík Napoleon prezidentem. Dostal více hlasů než všichni protikandidáti dohromady. Jeho jméno opravdu fungovalo.

Po menším „honu na rudé“, kterým byl povinován „straně pořádku“, první prezident druhé republiky naznačil, že nebude pouhým nástrojem v rukou konzervativců. Stalo se tak při diskusi ohledně pomoci papeži

Piu IX., kterého revolucionáři vyhnali z Věčného města. „Francouzská republika neposlala armádu do Říma, aby zadusila italskou svobodu,“ vyrazil dech konzervativcům, které stále více provokoval snahou o změnu zákona zakazujícího znovuzvolení stávajícího prezidenta hlavou státu. S armádou, kterou získal na svou stranu, a s venkovem, kterému bylo jméno Bonaparte stále velice blízké, mohl pomýšlet na to, že by přes odpor „strany pořádku“ dosáhl úpravy ústavy, a tím i opětovného zvolení. Ukázalo se však, že jediná možná cesta k tomu cíli vede přes státní převrat. Provedl ho s odzbrojující lehkostí. Odpůrci skončili ve vězení anebo v emigraci. Francouzi znechucení politickými poměry a obávající se opakování horkého léta 1848 se s ním brzy smířili, zvláště když zatočil s nespokojenými rudými a hned nato se věnoval obnově země. Nadnášena ekonomickým boomem na kontinentě se Francie s Napoleonovým přispěním měnila v průmyslovou velmoc.

Rok 1853 udělal z Viktora Emanuela II. nekorunovaného vládce Itálie. Postaral se o to obratně Cavour, když prosadil finanční pomoc Lombardanům, kteří se rozhodli přchnout do Piemontu. Týkalo se to asi dvaceti tisíc rodin, včetně šlechty. Rakouské úřady jim totiž jako odplatu zabavily majetek, což vyvolalo protesty po celé Evropě. Přerušení diplomatických styků s Vídní kvůli této záležitosti mělo naznačit, že Turín vystupuje jménem všech Italů. „V Evropě je jediný opravdový diplomat. Naneštěstí je proti nám. Je to pan Cavour,“ dal se slyšet kníže Metternich a maršál Radecký už tehdy tvrdil, že Cavour v čele piemontské vlády znamená pro Rakousko válku s Francií.

Naznačila to krymská válka i následná pařížská mírová konference. Cavoura představa „křížácké výpravy proti barbarskému Rusku“ zpočátku ani v nejmenším nelákala. V tom panovala v Turínu, v politických a armádních kruzích, naprostá shoda. „Východní válka“ nebyla populární už z toho důvodu, že blokáda Krymu spojeneckou flotilou znamenala přerušení výnosného obchodu mezi Janovem a Oděsou. Nezanedbatelnou roli hrály i obavy, aby ve Vídni nevyužili zaneprázdnění Francie a Velké Británie a nedošlápli si na Piemont. Naproti tomu pro válku hovořoval od samotného počátku Viktor Emanuel II., který za zády svého prvního ministra už vyjednával s Francií o podmínkách, za nichž by se jeho vojáci mohli tohoto tažení zúčastnit.

S postupem času se však Cavour z odpůrce války stával ke královi zadostiučinění jejím horlivým apologetou. Turín by měl ve válce vidět „výhody [...] pro své osobní cíle“, vzkázal bez obvyklých diplomatických dvojznačností šéf britské diplomacie William hrabě Clarendon. A na to sardinský premiér slyšel. Ze všeho nejdříve musel o výhodnosti války přesvědčit piemontské poslance a generalitu, kterým se nezamlouvalo plýtvat v cizím zájmu právě zreformovanou armádou a navíc vše financovat z poloprázdné státní pokladny. „Vavříny, které naše jednotky na východě získají, Itálii poslouží více než všechny projevy světa,“ vysvětloval jim s neskrývanou narážkou na Rakousko, že piemontští sousedé tak na vlastní oči uvidí vojenskou sílu sardinského království. Zároveň vyvracel „rakouské fantazie“, že by mohl zneužít situace a zaútočit v severní Itálii. Aby to dokázal, slíbil respektovat územní integritu Rakouska včetně Lombardsko-benátského království. Zároveň se zaručil, že jeho vláda nepřipustí, aby nějaké „revoluční hnutí“ italské proveniencí narušilo „mír v Evropě“.